

պարհին թո՛ղ անցնիլ, կարելի չէ՛ր հաւատալ թէ Արեւելքի զգալոտութենէն մեծ բաժին մը ուսնեցող, զարգացած իմացականութիւնով ազգ մը՝ ինչպէս էր մերը, թէպէտ անբնիշտաւ իր գոյութեան յամառ ու դաժան պաշտպանութեանը հարկադրուած եւ ինչպէսզի պատմած Արշակ Թագաւորի զինուորներուն նկարագիւրը բաւերով «համակնիքակներու ծայրերով երեւսին քրտինքը սրբելու» ստիպուած, ծնունդ տուած չըլլայ երգողի մը որ աւելի գոգար, զուարթ, խանդակաթ զգացունմներու արտայայտութիւն տուած ըլլար, Գոյութեան հրճուանքը տուչ չըլլապատու Մեծ կեանքին, անխորհրդաւ — շտալ՝ յուռթի կեանքին ազդորութիւնը, եւ մանաւանդ մեզ ցնցող կըրքորուն ամենէն տարականգ ու ամենէն տիրականը՝ Սէբը՝ ճանշնար ու տաղէր։

Եւ ահա Չօպանեան.— Ինքն ալ բանաստեղծ մը՝ ո՛չ փոքրերէն — երեւան կը բերէ մեզի այս ցանկալի տաղերգունին Գուշակի փոշեթաղ գէմբը, մասնենադաբաններու լքուած ձեռագիրներէն՝ ցանուցին հրատարակութիւններու մէջէն զատելով զոնեով՝ վերծանելով, համեմատելով, զատաւորելով եւ սքանչելի յատաջաբանով մը ի վեր հանելով նշանակութիւնը մեծ բանաստեղծին որ կար Գուշակին մէջ և Չօպանեան ստուգիւ ունեցած է այս յայտնուած թեան մէջ Վէրը որ կը փնտռէ, հանճարը որ երեւան կը հասնէ եւ արուեստը որ կ'արտօնէ Ս'Ն Թանկալին յայտնութիւնը որ լսել կուտայ մեզի այն սրտէ ելած ու օրտինգացող սիրարբեցիկ սրտազեղումները, ի՛նչ զարմացնող պարզութիւն, թարմութիւն, անկեղծութիւն անոնց մէջ, եւ ի՛նչ բերթորութիւն տեսնելով, երգերգի ետեւէ, նոյն Գուշակը, յաղթական՝ արեւելեան բուսայատութեան ու սեւ թեւեթի իր կապանքներուն, որ կը թափէ իր աշխոյժ երեւակայութեան զրեւտերը, իր ճշմարիտ բանաստեղծութեան «հուհարները» անպատկանիղ մը կը հարստացնէ մեր զրականութեան տուրը, զորածնելով «հանցոյնի զեղեցիկ լեզու որ չնու առն մի ճռեւարով»։

Ո՛չ մեր շարակնոցին կրօնական երգերը — որոնց մէջ սակայն աեղ աեղ կը ցոլայ մեր հին Զրադաշտական կրօնքին բանաստեղծութիւնը — ոչ Գրիգոր, Մազիստոսն արարականին նման

ոտանաւորը, ոչ Ներսէս Շնորհալիի տաղաչափեալ առակները եւ աւելի մեծ քերթուածները «Յիսուս Որդին» եւ «Ոգը Նգեստիոյն», ոչ Նարեկացիի նմանաձայնական հրախաղութիւններով ոտանաւորները — միշտ հանդերձ ծնրադրութեամբ իր հոյակապ արձակ բանաստեղծութեան — ո՛չ ծաղիկներու եւ թռչուններու նուիրուած տաղերը, և ոչ տաղարաններու մէջ խառն ի խառն հաւաքուած զովքերը ու ճօշքերը, եւ ոչ ալ մեր ուրիշ ծանօթ աշուղներուն երգերը չեն այնքան զուրս արշաւեր պայմանադրական նիւթէ, նմանութիւններէ իւր յորինման մէջ որ կարենան ինքնուրուար արտի բանաստեղծութեան անուն ստանալ ու անօր յառուկ հնայքը գործել մեր վրայ, Գուշակ լեցուն է տաղերով որ կուզան իսկոյն բնակիլ մարդուս մաքին մէջ, մերձաւոր հնչում՝ ընտանի կոչում կը զառնան, եւ միշտ կ'երգեն մարդուս սրտին մէջ։

« Առանց քեզ ես ո՞նց տարբիմ կամ իմ աչերս ամեն քուն »

« Իմ հին սէր 'ւսուցի յորդոր, չիմ արեւ եւ իմ աստուար »

« Երբ զիս արեւէս հանեն թող հանեն սէրն աստմովորէս »

« Երբ սէրն աստմովորէս հանեն, թող հանեն զայվին երեսէս »

« Գո սէրդ է արեւն եղել հաւասար իմ երակս է մտել »

« Շտառելի յերկինս տուեր ք խաւարեր լուսն աստղերուն »

« Իսկի կու կարնա՞ս գիտնալ թէ քանի ինձ ես պիտացի »

« Կորել է իմ հոգուս հոդին 'ւ անհոգեկ ես եմ մնացել »

« Երբ սապո ու համբար չուենս, քերոյ տէր ինչո՞ւ կը լինիս, »

« Աւա՛ղ թէ մեռնիլ պիտէր եւ մտնող ի հող 'ւ ի գնաւ »

« Ճրագդ 'ւ մ', ալ ի՛նչ վատած՝ երբ քաղկիս ուժն հատուցի »

Ինչքան ալ զրաւե՛ն ըլլայ այս բարտաբար, պարզ տողերուն քաղցրութիւնը, զիս կարեւի՛ք չէ գնահատել անոնց բովանդակ քաղցրութիւնը, զիս կարեւի՛ք չէ դնահատել անոնց բովանդակ արժէքը առանց Գոշակի նախնայաց կամ ժամանակակից երգիչներուն աւելի օժիւղ աւելի խնամով զարդարուն գրութեանքը

կարգալու։ Անտնցմէ դառնալ Քուչակին՝ կը նմանի ճովականս գիշերին՝ միտքոտ, լուսաշող, խղճուկ քաղաքէն դուրս գալ ։ պարզ ։ բաց երկնքին պէն՝ իր քոց աստղերով ։ Ասկէ հետեւեցնելու չէ սակայն թէ Քուչակ չուսի փոխանիկ, նմանողական մասեր ։ օրոնցմով ոկիղք կ'ընէ ամէն հեղինակ, հետեւակ, տկար տողեր, ու, ամբողջ քառականներ՝ իր ետրին աշքին, ունքին, կարմիր երեւին նուիրում՝ հասարակ ճաշակի նմանութիւններով, կամ քաղցրութիւն իմաստութեան միայուն մթերքը կազմող առակաւոր պատգուածներ բռնանաւորի դարձում, որոնց մէջ քացակայ չէ անհնական չեղած ու բանաստեղծական բոցը, քացջ կարելի է հատարտել անհրկիւղ թէ արտ մայնը հանեւում հանդերձ, Քուչակ մեզի կուտայ իր ինքնութիւնը յայտնող մեծագին միացորդ մը՝ քանայց գեղեցկութիւնով երաժշտութիւնով ։

Անփոփոխ մակարդակի մը վրայ չի կենար Քուչակի գործը, քացջ երբ իր բարձրագոյն կատարին վրայ է Քուչակ, ու զարմանալի հանդիպումով մը — որ տեղեկական մտքին հիմնական միութիւններէն — օտարազգի մեծ բանաստեղծներու հետ գրեթէ համանմաններն չուսմ կը ցուցնէ ինչ ինչ հատուկներու մէջ ։ ու քաղցրութիւն կը հրաւիրէ Քուչակ այն վերտանգաւոր հանդիպումէն չի կորսնչիր, չի նսեմանար՝ այլ կը մնայ անայլայլ իր յատուկ փայլովը ։ Անգամ մը կը յիշեցնէ Տանթէի Պէտաթիլէն որ զատուած իր սիրականէն, ծաղիկ կը քաղէր երգելով, եւ հերգելուն հետ կը զատէր, եւ քաղելուն հետ կ'երգէր՝ Աւելի օրը տալարձ չէ՝ Քուչակ իր սա քառականով ։

« Զիմ ետքն ի դնալ տփանս որ կ'երթար ք ճամբադ ի վտար »
« Մաստր քայլափոխ կ'անէր, կու քաղէր ծաղիկ նուսուֆար »
« Ամէն հանգչելու տեղիկ՝ երեսին դնէր ու փոշար »

« Կուրնար չարկմանն աշուին ոչ կուտալանն քոց յանէ դառար » ։

« Գէտթիլէ կ'երգէ, մինչ Քուչակի փարը կուտայ, յատկանշող ապրեքութիւն մը Արեւու ելքի ու Արեւմուտքի » ։

Հետեւեալ երկու քառականներուն մէջ կարծես հիմնաւորք սիրոյ բանաստեղծը Անակթոնն է որ մանուկ երոսի խաղերը ու գործած աւերը կ'երգէ, քացջ Քուչակ հիլլէն

բանաստեղծին թիթեւ շնորհին վրայ ծաւին անմահ գեղեցկութիւնը կ'աւելցնէ ։

ԻՆ

- « Սէրն երբ ի յախարհս եկաւ, եկաւ ի սիրտս թառեցաւ,
- « Հապա իմ սրտէս ի դուրս՝ յերկրէ յերկր թափեցաւ,
- « Եկաւ ի գլուխս ելաւ, եւ յըզեզս ելաւ թառեցաւ,
- « Այցիս արտասուսք ուզեց նա արեւն ի վար վաթեցաւ ։

ՆԵ

- « Քո սիրուզ մտիկ արի նա զէտ նետ ի չարիւնս եկաւ,
- « Նս անմեղ կանգնած էի, եկաւ իմ սիրտս գտնուեցաւ ։
- « Մանկուհեք ձեր արեւնուզ տօնմար նսա տիկն ու յիս գտնուեցաւ,
- « Շուտով պեղ ու ճար արէք, որ չտանն թէ յանկի մեռաւ ։

Երեք անգամ ալ՝ հսկայ Շէքսպիրի սիրոյ տրամին «Ռոմէօ եւ Ճիւլիէթ»-ի մէջլէն հատուածներ կը յիշեցնէ Քուչակ Առաջին՝ երբ Ռոմէօ իր Ճիւլիէթին աւ լուսնին միջեւ համեմատաբար թիւն կը դնէ ըսելով «նախանձոտ լուսնին որ արգէն հիւանդ է ու գունատ իր ցաւէն թէ զու՝ առոր նաժիշտը՝ շատ աւելի աղւոր եւ քան ինքըս ։ լսեցէք Քուչակը ։

- « Լուսնի՛ն, պարծնանար, քանն, յԱլաւ կուտամ աստուիրոյ » ։
- « Ան հողեղէն լուսին ի գրկիս՝ երեսն երեսիս »
- « Թէ չես աւտուլ այս գերուս, յետ քանիմ քոյիցէ կապայիս »
- « Վարսմ սիրոյ տէր լինիս, լուս պակաս աստ աստմիրոյս ։

Դարձեալ՝ երբ Ճիւլիէթ, աւտաբարձի դատապարտուած, Ռոմէօի հետ իր վերջին խնդրը կ'երկարէ խանդավառութեան անվերջ քուսակցութիւնով եւ յանկարծ կը նշմարէ առաւօտեան լոյսը որ կուգայ ընդմիջելու իրենց աղապատանքը, ու չ'ուզեր ընդունել իմ առտուան լոյսն է, այլ միտնդիր մը քնար կ'ուզէ հաւատալ զայն, եւ երբ վերջապէս պատմայ կը համոզուի, կը փոխէ՝ «Ռիբանն, պատուհան, ներս մտցուր քուստ քուստն լոյսը, եւ թող կեանքը ելլէ դուրս», եւ կ'անարգէ առաւօտեան մունետիկ արտօնար, զի կը բաժնէ գինքն իր սիրելիին ։

